

היבטים לשוניים דברים עז

דקדוקי קריאה בפרשה ובהפטרות ובראשון של ואתחנן

א יב **אִיכָה אֶשָּׂא לְבָדִי...**: בהרבה קהילות נוהגים לקרוא פסוק זה בטעמי מגילת איכה. במנהג אשכנז המערבי קוראים בניגון רגיל. **טָרַחְתֶּם**: הטי"ת בקמץ קטן. **וּמִשְׁאַכֶּם**: השי"ן בפתח ודגושה
א יג **הָבִי**: הטעם בבי"ת מלרע
א טז **וּשְׁפַטְתֶּם**: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי
א כב **וַיַּחְפְּרוּ-לָנוּ... וַיֵּשְׁבוּ**: וא"ו החיבור בשווא נע. **נַעֲלָה-בָּהּ**: העמדה קלה בנר"ן למנוע הבלעת העי"ן החטופה ודגש חזק בבי"ת מדין דחיק
א כח **אָנָּה**: במלרע, אין לבטא דגש בנר"ן¹
א כט **וְלֹא-תִירָאוּן**: געיה בת"ו והר"ש אחריה בשווא נע
א לג **לַחֲנֹתֶכֶם**: געיה בנר"ן והת"ו בשווא נע, בדומה בהמשך הפסוק **לִרְאֹתֶכֶם**. **וּבִעֲנִין**: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיועד
א לו **דֶּרֶךְ-בָּהּ**: געיה בדל"ת
א לז **לֹא-תָבֵא שָׁם**: הטעם בבי"ת ולא נסוג בניגוד לפסוק הבא
א לח **יבֹא שָׁמָּה**: טעם נסוג אחור ליר"ד
א מד **עַד-חֲרָמָה**: החי"ת בקמץ קטן
ב א **וַנִּסָּב**: הסמ"ך בקמץ קטן
ב ד **וַיִּירָאוּ**: וא"ו החיבור בשווא נע, היר"ד בחירק מלא והר"ש בשווא נע
ב ה **אֶל-תִּתְגַּדְּרוּ בָּם**: במלרע, אין כאן נסוג אחור כבקורן ודומיו. **עַד מִדְּרֹךְ כַּף-רָגֶל**: טעם טפחא בתיבת **עַד**
ב ו **וְגַם-מֵיָם**: יש להיזהר לא להדביק את התיבות על אף שהן מוקפות
ב ז **בִּרְכֹךְ**: געיה בבי"ת והכ"ף הראשונה, למרות הקושי, בשווא נח
ב י **יֵשְׁבוּ בָּהּ**: טעם נסוג אחור ליר"ד. **כַּעֲנָקִים**: הכ"ף קמוצה וכן בפסוק הבא ובפסוק כא²
ב טו **הִיִּתָּה בָּם**: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה ודגש חזק בבי"ת מדין אתי מרחיק
ב כ **יֵשְׁבוּ-בָּהּ**: געיה ביר"ד
ב כד **קוֹמוּ סָעוּ**: הסמ"ך דגושה³. **מִלֶּךְ-חֲשָׁבוֹן**: למי שלא מקפיד להבחין בין כ"ף רפויה לחי"ת עליו להיזהר לא להבליע האחת שבסוף התיבה הראשונה בתוך השנייה שבתחילת התיבה השנייה
ב כה **וַחֲלֹו**: במלרע
ב כח **רַק אֶעֱבְרָה בְּרַגְלִי**: טעם טפחא בתיבת **רַק**, העי"ן בתיבת **אֶעֱבְרָה** בשווא נח
ב כט **עָשׂוּ-לִי**: געיה בעי"ן. **אֶעֱבֹר**: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה
ב לב **יִהְיֶה**: היר"ד קמוצה והה"א אחריה בשווא נח
ב לד **מָתָם**: המ"ם בשוא, הקורא בצירי משנה משמעות⁴. כן הדבר גם ב-ג ו

¹ כי אז המילה מקבלת משמעות של תחנונים

² קוראים בפתח משבשים בשינוי משמעות למבחינים בין קמץ לפתח. לגירסת הפתח אין על מה לסמוך, אין לשיבוש זה מקור חוץ מדפוס ונציה הלקוי!

³ דומה לבראשית יט יד ושמות יב לא ועוד

⁴ בצירי: אנשים שנפטר, ובשווא – בני אדם

ג הַפְּרִיזִי: הרי"ש בקמץ לא בחירק

ג ט שְׁרִיזִי: שי"ן שמאלית

ג יא עֲרֵשׁוּ עֲרֵשׁ: שי"ן שמאלית

ג יב לְרֹאשׁוֹנֵי: האל"ף אינה נשמעת, יש לקרוא כאילו כתוב 'לרובני', וכן בהמשך ובכל מקום

ג יג הַמְנִישָׁה: החטף במ"ם מראה שהמ"ם בשוא נע⁵

ג יז וְהַעֲרָבָה וְהִירְדֵן וְגִבְלִי: טעם טפחא בתיבת וְהַעֲרָבָה

ג כא צִיִּיתִי: אין לבטא בשום אופן את היו"ד שלאחר הוא"ו. עם זאת הוי"ו בצירי ולא בחירק

הפטרות דברים ישעיהו א א-כז:

בקהילות אשכנז המערבי נוהגים לקרוא את הפטרת 'חזון ישעיהו' בניגון איכה חוץ מפסוקי נחמה כד-כז. בקהילות אחרות קוראים את הפסוק הראשון בניגון הפטרה רגיל, וכן פסוקים טז-יט, וכד- סוף.

ב פִּשְׁעוּ בִי: טעם נסוג אחור לפ"א

ה לַחֲלִי: הטעם בלמ"ד השנייה, מלרע

ו לֹא-זָרוּ: במלעיל

ז כְּמִהֲפִכָת: הה"א בשווא נח, יש לבטא אותה כאילו היא במפיק

טו וּבְפִרְשֵׁיכֶם: שי"ן שמאלית. אֲעֲלִים: העי"ן בשוא נח לא בחטף

טז הַזָּכוּ: מלרע, הטעם בכ"ף. מַעֲלִיכֶם: הלמ"ד הראשונה בשווא נח על אף הקושי

יח לְכוּ-נָא וְנוֹכַחָה: תיבה ראשונה מוטעמת בתביר באופן נדיר, כך הוא הנוסח בכתר ולא כפי שסומן

בקורן ואחרים. יֹאדְיָמוּ: האל"ף בשווא נח והדל"ת בדגש קל

כב סִבְאָד: הסמ"ך בקמץ קטן

כג שְׁרִיזִי: שי"ן שמאלית

כד ועד הסוף במנגינת הפטרה רגילה

כד אֲבִיר: הבי"ת רפויה ללא דגש

כו יִקְרָא לָדִל: טעם נסוג אחור לקו"ף

כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט... במנהג אשכנז המערבי הקהל מקדים את המפטיר בקריאת פסוק זה בקול התימנים ממשיכים עד סוף הפרק

ל וְכִגְנָה: הכ"ף בשוא נע, הפתח החטוף אינו אלא להורות על הנעת השווא

ראשון של ואתחנן:

ג כג וְאַתְחַנֵּן: הנר"ן בפתח

ג כה אֲעֲבֹרָה: העי"ן בשווא נח. הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנִן: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה הַזֶּה

להסמיכה לתיבה הקודמת שכן הטפחא הוא המפסיק העיקרי הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה - וְהַלְבָּנִן

ד ב עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי: תיבת עַל-הַדְּבָר מוטעמת בפשטא ולא בקדמא

א כח אָנֹכִי אֲנַחְנוּ עַלִים אנה מוטעמת מלרע. וכן במאורות נתן עדות על נוסח כתר ארם-צובה: אנה מלרע [תשובה:] כן ונמסר עליו ב' מלרע

⁵ כן הוא בכ"י וכן הוא בכא"צ במקומות שנשתמר. החטף פתח אינו אלא על מנת להורות על קריאת השווא הנע.

מכתב מעדיאל מס לעורך תורת הקורא.

שלום וברכה.

בעלון לפרשת דברים בהערה י"ט כתבתם שתיבת "אנה" היא בעצם "אן" בתוספת ה"א בסוף התיבה, שבאה במקום למ"ד בתחילתה.

ולפי"ז הקשיתם משני מקומות ש"אנה" בא במלרע, והבאתם תירוץ המגיה על המכלול, שבשני מקומות אלו "אנה" במלרע מחמת האות הגרונית הבאה לאחריה.

וכבר הבלעתם בנעימה בתוך לשונכם, שרק "לפעמים" [לפעמים רבות] האות הגרונית שאחר התיבה גורמת שהתיבה שלפניה תוטעם במלרע במקום מלעיל. כלומר - לא תמיד. ואכן ישנם כמה פסוקים שאחר "אנה" ישנה אות גרונית, ובכל זאת "אנה" באה במלעיל [למשל: "וְאֵנִי אָנָּה אֲנִי

בָּא (בראשית לו, ט), "לֹא יָדַעְתִּי אָנָּה הָלַכְוּ הָאֲנָשִׁים (יהושע ב, ה) ועוד].

ורציתי להציע כאן ביאור אחר לענין. ותחילה אקדים, שכמדומני שמה שכתבתם ש"אנה" הוא "אן" בתוספת ה"א הבאה במקום למ"ד - אין לזה מקור. והגם שזה רעיון שיכול להיות נכון, אך הרד"ק בספר השרשים (ערך אן) כתב שה"א זו היא ה"א יתירה, ולא כתב שהיא באה תמורת למ"ד. וה"א יתירה הכוונה היא, שהיא כמו אות ה"א שבתביות "נִסְעָה וְנִלְכָּה (בראשית לג, יב), וכמו

"לִקְרָכָה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֵתָּה (שמות לו, ב), וכמו "נִרְדָּה וְנִבְלָה שֶׁם שָׁפָתָם (בראשית יא, ז), ועוד רבים כאלו. ותיבות אלו שיש בהן אות ה"א יתירה, לא תמיד הן במלעיל, ולפעמים הן במלרע, וכמו בדוגמות שהבאתי כאן [נסעה, נרדה, נבלה, וכן וְלִדְבָקָה בו (דברים יא, כב), ועוד].

ואם נקבל הנחה זו, שה"א שבתבית "אנה" היא סתם ה"א יתירה, ולא באה במקום למ"ד, נוכל לעני"ד ליישב עוד שאלה. והיא, שמצאנו ג' מקומות במקרא ש"אנה" באה בסגול (וגם במלרע) - "אָנָּה וְאָנָּה (מלכים א, ב, לו ועוד)". ומה הוא הסגול הזה? ממתי תיבה שיש בה ה"א בסופה במקום למ"ד בתחילתה מנוקדת בסגול?

אך אם נאמר שהיא ה"א יתירה, הרי מצינו "וְאָקְרָאָה לָךְ לְהוֹדִיעֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה (שמואל א, כח, טו)", וכן "וְעוֹלָתְךָ יִדְשָׁנָה סֵלָה" (תהלים כ, ד) - שיש בהן ה"א יתירה, ומנוקדות בסגול. וא"כ גם "אָנָּה וְאָנָּה" יש לבאר כן.

ואולי יתכן גם לומר, ש"אנה" במלעיל - הה"א היא במקום למ"ד בתחילתה. אך "אנה" במלרע - הה"א היא סתם יתירה, ולכן התיבה במלרע. אשמח לשמוע דעתך.

ממני: צריך לעבור על המקומות במקרא. כי לפחות בחלקם הם מתפרשים 'לאן' כאילו יש למ"ד בתחלתו. בעניין המשיכה מלרע לפני גרונית, לפעמים זה קורה גם כשהמלה לפני הגרונית בטעם מפסיק. אבל זה פחות צפוי, אפשר להשוות את המופעים של אנה איך מתנהגים כאשר אנה בטעם מפסיק, ואם יש הבדל בין מפסיק גדול למפסיק קטן. אבל יתכן שעדיאל צודק שלמלה 'אן' אין צורך להוסיף למ"ד בתחילתה, ומכאן לגבי הה"א בסופה. במקרא לא מצאתי לאן, אבל יש משנה ידועה ולאן אתה הולך!

אליהו

תורת-הקורא: לכאורה אתה צודק וזו אכן ה"א נוספת ולא ה"א במקום למ"ד בתחילתה, וכן ראיתי שכתבו המדקדים.

ניסיתי לחפש מהיכן לקחתי זאת, ולא מצאתי לע"ע, כנראה שזו טעות שלי. יישר כחך על התיקון החשוב.

דויד כוכב, גם מהצורה הקצרה בפסוקים אלו נראה יותר כעדיאל:

שמואל א י יד וַיֹּאמֶר דָּוִד שְׂאוּל אֵלָיו וְאֵל נִעְרוֹ אֵן הִלְכָתָם; אִיּוֹב ח, ב עַד אֵן תִּמְלֹל אֱלֹהִים.

תורת הקורא: אכן, וציינתי זאת בהערה הנ"ל אחר תיקונה: א' כ"ח: אָנָּה | - הטעם מלרע בנו"ן⁶ הרב יעקב לויפר: אכן, כמדומה חשוב שתעיר שכנגד זה מצאנו [לפחות בשתי הפעמים שעדיאל הביא] אנה מלעיל לפני גרונית, ושם הוא אפילו טעם מחבר, כלומר הפוך לגמרי מכאן.

⁶ תיבת 'אָנָּה' עיקרה 'אָן' (כמו: אֵן הִלְכָתָם (שמואל א' י יד), עד אֵן תִּמְלֹל אֱלֹהִים (איוב ח' ב)), והה"א היא ה"א נוספת (דהיינו שיקר המילה היא 'אָן', אלא שנוספה אות ה"א על עיקר התיבה, כמו בתיבת 'לילה' שיקרה 'ליל'), והכלל הוא שכאשר באה אות ה"א נוספת בסוף התיבה, המילה תוטעם מלעיל, ואכן דרך תיבת 'אָנָּה' להיות מוטעמת מלעיל.

אמנם פעמיים בתנ"ך תיבת 'אָנָּה' מוטעמת מלרע, כאן, ובפסוק: 'אָנָּה אֵלֶיךָ מִרוֹחֶךָ' (תהילים קל"ט ז). וכתב המגיה על המכלול (קפ"ט ע"א) שיתכן שהטעם לזה הוא מחמת האות הגרונית שאחריה, שגורמת פעמים רבות שהתיבה שלפניה תוטעם מלרע במקום מלעיל. ואע"פ שהתיבה מוטעמת בטעם מפסיק, מצאנו פעמים שגם בטעם מפסיק האות הגרונית שאחריה הופכת למלרע.

אני לא יודע אם הסגול מוגבל דווקא לגבי 'ה יתירה', נכון שיש דוגמאות של סגול והם בה' יתירה, אבל לא ראינו אינה ראייה. לעצם הדבר, קורה לפעמים שה' שיוסדה בה' המגמה 'מתאבנת' והופכת לחלק מן המילה, כמו בְּתִמְנָתָה (שופטים יד, א) בְּרִמְי תִּמְנָתָה (שופטים יד, ה) יְשׁוּבוּ רְשָׁעִים לְשִׂאוֹלָה (תהלים ט, יח) ועוד, כך שאפשר שיש 'אנה' שהה"א שלה היא ה' המגמה, ויש 'אנה' שהה"א שלה היא ה' מאובנת.

ומה שכתב עדיאל שה' יתירה אינה הופכת המילה למלעיל, זה אינו נכון, כי אז המילה בד"כ מלעיל, כמו הה"א של מאומה, וראה רד"ק בשורש מאם שמוכיח מהמלעיליות של 'מאומה' שהה"א יתירה. וריב"ג שם מביא עוד דוגמאות כמו תְּחַתְּנוֹנָה (יחזקאל מ, יט), תְּחַתְּנוֹנָה⁷ (יחזקאל י, ה ועוד) עֶמֶד זִבְלָה (חבקוק ג, יא), ומפנה לרקמה שם (מהד' בכר עמ' 88).

התודה לכל המשתתפים.

הנוסח ומקורותיו. המקורות שעל-פיהם קבע הרב מרדכי ברויאר ז"ל את נוסח המקרא עבור דעת מקרא, ובהמשך תנ"ך מוסד הרב קוק חורב וירושלים

א ב/יט ב יד **כַּנְעַ: לַשָּׁד. כַּנְעַ:** ש הערה 1 כן תמיד **בש** – למעט רק במ' לו ד. את פשר הדגש הזה אינו מסביר, בגליון מטות-מסעי השנה (עז) שיערתי למניעת בליעת אות.

א ז **נהר-פרת: לַשָּׁש. נהר: ד** ונציה גורס מרכא, שאר המקורות מקיפים.

א יא **אבותכם: לַשָּׁש, מ"ש, מ"ק-לַשָּׁש. אבותכם: ד**

מנחת-שי: **אָבוֹתְכֶם:** מל' וי"ז וחס' יו"ד בכל ספרי כ"י מדוייקים. וכן כתו' בהעתק הללי לית כת' כן. וגם במסורת כ"י ל' חס' יו"ד, וכן^ט במסורת פ' שמות. ובספר מנחת כהן חכא והתם, ואמרתי להם אלקי אבותיכם ל' מל' דמל' בתורה, אלקי אבותכם^י יספ עליכם לחוד מל' וי"ז וחס' יו"ד, ושאר אבותיכם כת' חס' וי"ז ומל' יו"ד, ע"כ. וכן מסר^י הרמ"ה ז"ל. וזמקצת ספרי הדפוס דין חס' דחס',^{טו} ובמקצתם חס' וי"ז ומל' יו"ד, וכולם שגו ברואה. [אבותכם].

א יג **ואשימם: לַשָּׁש, מ"ש. ואשימם: ד, מ"ג-ד ש"א ל כה**

מאורות נתן עדות על נוסח כא"צ: **ואשימם מ"י** [האם מלא יו"ד? תשובה:] כן עיין רש"י **מגליון דברים סט** אחרי שהובאו דברי מאורות נתן.

יג **וְאֲשִׁימָם** ידוע פירושו של רש"י כאן: **-חסר יו"ד** (ראה דב"ר א, י); למד שאשמותיהם של יסראל תלויות בראשי דייניהם (ראה שם), שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרכ הישרה. היו שרצו לתלות שלפני רש"י או חז"ל שהוא מביא את דבריהם היה כתוב ואשימם ללא יו"ד. מסתבר הרבה יותר לפרש שרש"י דורש כאילו היה חסר, כעין: אל תקרי וְאֲשִׁימָם אלא וְאֲשִׁמָם. מכל מקום גם בכתר ארם צובא הגירסא כבספרינו. אין גם צורך בהגהה החריפה "חסר אל"ף" שרוו"ה כל כך משבח ע"פ החזקוני. **צ"כ**

⁷ א"ה: חצר היא נקבה, ולכן אינני מבין כרגע את הדוגמה.

^ט במסורת פ' שמות: מ"ג – ד שמו' ג יג.

^י מנחת כהן: על אתר ובשמו' ג יג (נורצי אינו מביא כאן ציטוט מילולי, אלא את תוכן הדברים של המסורה ובעל מנחת כהן).

^{יא} ואמרתי להם: שמו' ג יג.

^{יב} יספ עליכם: פסוקנו.

^{יג} הרמ"ה: אב"ה.

^{יד} ובמקצת ספרי הדפוס: ד, ונציה ש"ז.

^{טו} ובמקצתם: ונציה ש"ד.

מנחת-שי: **ואשימם**²: במדרש **דברי רבה**, ואשמם כתי, אמ' ריב"ל אמ' להן משה אם אי אתם נשמע' להם אשמה תלוי בראשיכם וכו'. ודרשו ג"כ **"בספרי מלמד שאשמותיהן של ישראל תלויים בראשי דייניהם. "ורש"י** הביא מדרש זה דספרי, וכתב בפירושו שהוא חס' יו"ד, וכן נרא' **"מהמזרחי** **והחזקוני** שהביאו דברי רש"י ולא כתבו מזה מאומה. גם **כ"ב** בעל הטורי' אמ' שהוא חס' יו"ד, וכן ראיתי בשם ספר הללי. אמנם העיד בעל א"ת כי בכל ס"ס ואשכנז ומצריים וירושלמיים מל' יו"ד ושהמסורת עליו ל' ומלא, ולזה חסכים **כ"ב** המאירי, ובעל שמן ששון. וכ"כ **כ"ה** הרמ"ה ז"ל לפום דרשא חס' יו"ד כתי, ובכחלו נוסחי **כ"ד** מלא יו"ד כתי. וכן העידו חכמי בורגוש על הרמ"ה שכן עשה מעשה, וכן עיקר, והמפרשי' שכתבו שהוא חס' הלכו בזה אחר הדרש, ואנן כמציאות הספרי' והמסורות נקיטנן, עכ"ל³. עו' מציאתי מסורת כ"י שאומרת ל', וא' **כ"ה** ואני אשימם, והוא חד מן **כ"ב** מלין דמשמשין חד א' וחד וא', ולית דכוותהון. ומשם קצת ראי' שגם זה מלא. ואולי לזה נתכוון בעל **כ"ב** מנחת כהן באמרו ואשימם מלא בהכרח המסרה. ועיין בש"ת הרמב"ן ז"ל ס' רל"ב. [ואשימם].

הבית יוסף בהקדמתו אומר, והנה בא לידי קצת תשובות הרשב"א כתובות בעט ברזל ועופרת ברפוס וכתוב בתחלתן שהם תשובות הרמב"ן. וכשאני כותב מאותן תשובות **אף על פי שאני יודע שהיא תשובת הרשב"א אני כותב כתוב בתשובות להרמב"ן** לפי שספרי הדפוס מצויים ביד כל אדם ומי שירצה לעיין לשון התשובה עצמה יוכל לעמוד עליה: כלומר כשהוא כותב 'תשובות הרמב"ן' הוא מפנה לספר בשם הזה אצ"פ שהשם מטעה. כך נוהג כאן המנחת-שי. כאן תובא התשובה.

שאלה אם נפסל ס"ת בחסרות ויתרות שיהיה כנגד המסורה. שאני אומר אין ספרי המסורה מעולין מספרי התלמוד שאמר פלגשם, כתיב (מצאתי במדרש, לא בתלמוד). וכן ואשמם, כתיב. וכן כלת, כתיב. וכן קרנת, כתיב ובספרים שלנו **הפילגשים** (בראשית כה, ו) **ביו"ד** ואשימם **ביו"ד** פלות (במדרש ז, א) **ביו"ד** קרנות (ויקרא ח, טו) **ביו"ד**, הפך מזה שאמרו חכמים. ואין אנו חוששין לספרי התלמוד לתקן הספרים לשנותם. שכך אני מקובל ממך. ואיך נחוש לספרי המסורה חדשים מקרוב באו, ויש לי ראי' לקבלתי זו מפ"ק דקדושין. דאמר דבשני רב יהודה ורב יוסף לא הוו בקיאי בחסרות ויתרות. כ"ש אנו. ומי שדרש פלגשם ואשמם וכלת, יש לנו לומר שמצאו כן בספריהם. אבל אנו לא נחוש להם וספרינו נחזיק כמה שהם. אמנם אני איני תמה על פסוקי דרשות של הגדה כדאמרן. אבל קרנת קרנת, חושש אני להם כיון שבית שמאי ובית הלל מודים להם. ולא נחלקו אלא ביש אם למקרא או יש אם למסורת. ושניהם עושין דין ע"פ החסר והיתר. ודעתי היה לתקנם אלא שאני ירא בדבר ואשמר לי עד יבוא דברך ויורנו. ובסכות בסכת, מצינוהו בספרינו כמו שאמרו חכמים. הודיעני דעתך בזה / עיין מנחת שי לדברים א' י"ג ובשו"ע או"ח ס' קמ"ג סעי' ד' בדברי הרמ"א/.

תשובה מודעתי שכן האמת שאין מוסיפין וגורעין בכל מקום ומקום בספרים ע"פ המסורת וע"פ מדרשי אגדה. לפי שנחלקו במקומות בארצות ע"פ חכמיהם הבקיאם

² נורצי טעה וניקד את מ"ם 'ואשימם' בסגול.

³ דברי רבה: פרשה א'.

⁴ בספרי: דברים, פסקא יג.

⁵ ורש"י: על אתר, ד"ה ואשמם.

⁶ מהמזרחי: על אתר, ד"ה ואשמם.

⁷ והחזקוני: על אתר, ד"ה ואשמם.

⁸ בעל הטורי: על אתר, ד"ה ואשימם בראשיכם.

⁹ המאירי: דברים פרשה א, פה ע"א.

¹⁰ הרמ"ה: שו"ם.

¹¹ מלא יו"ד כתי: עכ"ל הרמ"ה.

¹² עד כאן דברי א"ת, למעט משפט אחד שבו הביא נורצי את דברי הרמ"ה.

¹³ ואני אשימם: מלכים א ח כג.

¹⁴ מלין דמשמשין חד א' וחד וא': מ"ס – ד 13.

¹⁵ מנחת כהן: על אתר.

בחסרות ויתרות. וכמדומה לי אפילו במקרא ומסורת. כמחלוקת בן אשר ובן נפתלי ובין מערבאי למדינחאי. וכמדומה לי שבזה תלוי מה שדרשו בכי חֶזֶק הוא מִמֶּנּוּ (במדבר יג, לא). אל תקרי ממנו, אלא ממנו. אף על פי שבכל הספרים הכתובים אצלנו אין חילוק במלת ממנו, בין שנופל על רבים בין שנופל על יחיד. אף על פי שכל מקום כנוי נז"ן וי"ו לרבים ברפה וליחיד בדגשות. אלא שאני סבור שבין מדינחאי ומערבאי היה מחלוקת בממנו. שהאחד נוהג בו כבשאר הכנויין להרפות כל שהוא בא לרבים. והאחד נוהג כמנהג מקומנו לדגש הכל. וכמדומה שכן מצאתי בספרי המסורה שיש מחלוקת בין מדינחאי למערבאי. ומ"מ בכל מה שבא בתלמוד דרך עיקר דין כקרנת קרנת וכבסכת לטוטפת. וכן אין לו (דברים כה, ה), ביו"ד דרשינן עיין עליו מדלא כתיב בלא יו"ד. כמו מאן בְּלָעַם (במדבר כב, יד), שעליו דנין עיקר ירושה שממשמשת והולכת. בזה ודאי מתקנין המיעוט. וכן בכל מקום ומקום אפילו בחסרות ויתרות מתקנין המיעוט ע"פ הרוב. דמקרא מלא דבר הכתוב אַחֲרֵי רַבִּים לְחַטָּת (שמות כג, ב). ושנינו במסכת סופרים אמר ר"ל ג' ספרים נמצאו בעזרה ספר מעון וספר זעטוטי וספר הוא. באחד מצאו מעון אֱלֹהֵי קֹדֶשׁ (דברים לג, כז), ובשנים מצאו כתוב מְעֻנָּה. באחד מצאו זעטוטי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, ח), ובשנים מצאו נערי. באחד מצאו כתוב אחד עשר היא, ובשנים אחד עשר הוא⁸, וקיימו שנים ובטלו אחד.

א יד טוֹב: לשש. טוב: מ"ש

מנחת-שי: טוֹב-הַדָּבָר: במקצת מדוייקים אין הטיית במאריך, וכן נר' כט בחילופי. [טוֹב-הַדָּבָר].

א טו אותם: ששד, רמ"ה, מ"ג-ש' במ' כה ד, מ"ק- לש' בר' מא ח. אתם: ל מחלוקת כתיב. לניגד חריג, וסותר את מסורתו.

א יח / ג ד הוּא: לשש, מ"ש, מ"ג-ד בר' לח כה. ההיא: ד

מנחת-שי: בעת הַהוּא: ההוא כתי' בוי"ו בכל ספרי' כ"י מדוייקי, וקרי בחירק. ומאי דאמרי' ^{לא}במסורת, בעת, בפעם, בשנה, הבאר, כולחון ההיא ולית חד מנחון ההוא, לענין הקריאה בלחוד איתמר. ועיין ^{לב}מ"ש בשם הרמ"ה על מלה זו בפ' תולדת יצחק. [ההוא].

א כה דָּבָר: לשש, מ"ש. דָּבָר: ד ונציה מדגיש אחרי יהו"א, אולי מחשיבו 'אתי מרחיק'. מנחת-שי: דָּבָר ויאמרו: הדליית רפה. [דָּבָר].

א לח יבא שמה: לשש, ש? מ"ש. יבא שמה: ד נסוג אחור?

גם בכא"צ מלעיל לפי עדות מאורות נתן: מלעיל כן

מנחת-שי: יבא שמה: הגלגל ביו"ד בדפוס ישן ובספרי' כ"י מדוייקי. ובא' מהם מסור ל' מלעיל. [יבא שמה].

א מד ויכתו: לש, הס. ויכתו: ש געיא בוי"ו.

⁸ אין שום מקום במקרא 'אחד עשר הוא' או 'אחד עשר היא'. באבות דרבי נתן: ספר היא בכל מקום שהיה כתוב היא היו קורין (אותו) הוא. ויש אומרים אחד עשר יודידיות היא שבתורה בטלו את האחד וקיימו את השנים:

כט בחילופי: חילופים – ד.

^{לא} במסורת: מ"ס – ד הי 7.

^{לב} מ"ש: מ"ש בר' כו יב ('בשנה ההוא').

א מה הָאָזִין: לֵשׁ. הָאָזִין: ד כנראה ונציה שכח את החטף.

ב ה -תתגרו בם: לשש, מ"ש. -תתגרו בם: ד
מנחת-שי: אל תתגרו בם: מלרע, שהגלגל ברי"ש בספרי" כ"י מדוייקים, ובדפוס" קדמוני".
[אל-תתגרו].

ב ט אל תצר: ששד. אל תצר: ל, תתגר: לשש, מ"ש. תתגר: ד לניגוד
כנראה בהשפעה בבליית שאינה מבחינה בין סגול לפתח.
מנחת-שי: ואל תתגר: הגימ"ל בקמץ. [תתגר].
גם במאורות נתן כתוב בשם כא"צ שהטעם מלרע תתגרו ל"כ [לא כן] מלרע

ב י ורב: לשש, מ"ש. ורב: ד
מנחת-שי: עם גדול ורב <בענקים>: במקצת ספרי הדפוס ורב הוי"ו בקמץ^א ותניינא דלקמן
ורב בשוא, ובספרי" מדוייק" כ"י וגם בדפוס" ישנים שניהם בשוא, וכ"כ בעל א"ת. [ורב].

ב יא/כא בענקים: לשש. בענקים²: ד הערה 2 ודכו של ד לנקד פתח לפני חטף פתח, במקום שכתבי היד מנקדים קמץ.
ברשימות הרב קמחי מצוין שבכא"צ בקמץ. רש"ש: ב' הכפ"ן בפתח. * קמחי: ובי"כ בנפנים בקמץ

ב טז כאשר: לש. כאשר³: שד געיא עם המקף. הערה 3
זה נוסח כ"נ על פי החילוף הכללי שבראש ספר החילופים.

ב כג מכפתור: ששד, מ"ש. מכפתור: ל
מנחת-שי: מכפתור: בתיקון ס"ת יש' מכפתור, במדוייק מכפתור חס', וכן במפתח, ע"כ. וחרמ"ה
כתב, כפתור ופרח חס' וי"ו כתיב, ודכות' בעניינ' אחרינ' היצאים מכפתור חס'. [מכפתור].

ב כד סעו: לשש, מ"ש. סעו: ד
מנחת-שי: סעו: הסמ"ך דגושה. [סעו].
אחר קומו, סעו או צאו דגוש.

ב כח ברגלי: לשש, מ"ש. ברגלי: ד ונציה מדגיש אחרי יהו"א.
מנחת-שי: ברגלי: חבי"ת רפה. [ברגלי].

ב לו את-הכל: לשש, מ"ש. את-הכל: ד זקף או רביע?
מנחת-שי: את הכל: בזקף גדול. [את-הכל].

ג ה בצרת: ששד, רמ"ה, מ"ס-ד בצ⁴, מ"ק-לשש ט א. בצרות: ל
מחלוקת כתיב, לניגוד גורס בניגוד למסורתו.

^א ותניינא: דב' ב כא.

^י וחרמ"ה: כפת"ר.

^י כפתור ופרח: שמ' כח לג.

ג ט **שרין: לשש, מ"ש. שרין: ד, יקראו: ל, ש, מ"ש. יקראו: ד** מחלוקת חמורה בניקוד, לפי עדות מאורות נתן גם בכתר ארם-צובה בשי"ן שמאלית.

הערה 4 **תיבה זו מצויה שתי פעמים בפסוק זה; וד השה את ההטעמה כשתיהן.**

מנחת-שי: **שרין:** בשי"ן שמאלית,¹¹ וכן ^דלבנון ושרין, כן כתו' ^הבהגהת ר' אלייא האשכנזי בשרשי' שרש שרה, אף על פי שכתו' ^יבמתורגמן ^זוביש ספרי' בשי"ן שמאלית. ובספרי' מדוייקי' כ"י בשי"ן שמאלית. וכן תרגם ^האנקלוס סרין בסמ"ך. ומה שתרגם ^טיונתן בן עוזיאל טוורא דמסרי פירוי, וכן בתרגום ירושלמי, אם נפרש ^אבלשון המדרש שפירותיו נושרים, יהיה בשי"ן ימנית, אך אפשר לפרש שפירותיו מסריחין מחמת רוב פירות הגדילים באילנות, כי תרגום ^בולא הבאיש, ולא סרי. וכן מלת שניר שבפסוק, ודשיר השירים ד', ^ימראש שניר וחרמון, וביחזקאל כ"ז ^טברושים משניר, ובד"ה א' ה' ^טושניר וחר חרמון, כולם בשי"ן שמאלית, וכן במדרש שניר שהוא שונא הניר. ועיין עו' ^ימ"ש בתילי' כ"ט. [שרין]. **יקראו-לו:** מקף באמצע, לא מירכא. [יקראו-לו].

ג יב **לראוכני: ששד. לראוכני: ל** הוסבר בעבר. הערה 5

יש קו על גבי האל"ף ללמדנו, שהאל"ף נחה; ומכאן, שהקבוץ והשורק הגויים שניהם עם הריש, ונראה אפוא, שאחד מהם מיותר. קו הרפה מופיע גם בכא"צ במקומות שנשתמרו. עם זאת רצה לניגוד להוציא מכל ספק.

ג יט **מקנה רב: לשד. מקנה: ש**

ג כב **תיראום: לשד, רמ"ה, מ"ג-ד, מ"ק-לשש. תיראום: ש**

הפטרת שבת חזון

ישע' א יא **למה-לי: אל. למה-: ק?** אם אמנם יש געיא בכ"י קהיר, הרי הוא בהברה השניה לפני הטעם, והדגש במ"ם אינו סוגר הברה. אבל אינני יודע עד כמה שכיחות געיות אלה בקהיר.

יד **נלאיתי: אלק. מ"ש. נלאיתי: ד**

מנחת שי: נלאיתי - בדפוסים ראשונים וגם במקצת ס"ס כ"י מלא יו"ד אחר האל"ף:

¹¹ ראה הערתי ליושב' (בר' לו ח).

^ד לבנון ושרין: תח' כט ו.

^ה בהגהת ר' אלייא: הגהות אליהו בחור, שרשים, שר"ה, 442 ע"א.

^י במתורגמן: קנט ע"א, ערך 'שרין'.

^ז וביש ספרי' בשי"ן שמאלית: עכ"ל אליהו בחור בספרו מתורגמן (נורצי אומר פה כי מלשון המתורגמן משמע שחגרסה בשי"ן שמאלית היא גרסת מיעוט ואינה עיקר, בעוד שבחזקתנו לספר השרשים הכריע כגרסה זו).

^ה אנקלוס: על אתר (במחז' שפרבר, כתבי הקדש בארמית, לידן תשיח: 'סרין' בסמ"ך, בלא חילופי נוסח).

^ט יונתן בן עוזיאל: המיוחס ליונתן, על אתר.

^י בתרגום ירושלמי: על אתר (ארעא מסרי פירוח').

^א בלשון המדרש: כגון במדבר רבה, פרשה ח ט (אין עליו נושרין').

^ב ולא הבאיש, ולא סרי: שמי טז כד ואונקלוס שם.

^ד מראש שניר: שח"ש ד ח.

^ט ברושים משניר: יח' כז ח.

^{טז} ושניר וחר חרמון: ד"ה א ה כג.

^י במדרש: שיר השירים רבה, פרשה ד ג א.

^{יח} מ"ש: מ"ש תח' כט ו ('ושרין').

טו וּבְפֶרֶשְׁכֶם: אֵל, ב"א. וּבְפֶרֶשְׁכֶם: ק, ב"נ

יח לְכוּנָא אֵלֶּד, לְכוּנָא: ב"א. לְכוּנָא: ק, ב"נ

כ וְאִם: אֵל, ב"א. וְאִם: ק, ב"נ

כב לסיגים: אלק, מ"ש, מ"ק-אל, מ"ג-ד משי' כה ד. לסיגים: ד
מנחת שי: לסיגים – בספרים כ"י ובדפוסים ישנים מלא דמלא זכן במסורה סיגים ג' מלאים
וסימן ה'ג' סיגים מ'כס' (משל' כה, ד) כ'ס' סיגים מ'צ'פ' על ח'ר'ש' (משל' כו, כג) כור סיגים כ'ס' ח'יו (יחזקאל
כב, יח) זא' כספך חיו לסיגים ועיין בגפוצות יחודה דף קי"ג:

כג סוּרְרִים: לְקַד. סוּרְרִים¹: א בהערה 1 מביא את דברי המנחת-שי על העדפתו שאין
חטפים בלא-גרונות, לפי זה סטה כאן מניקוד כתר ארם-צובה.

כה סיגיד: אלק, מ"ש? סגיד: ד
מנחת שי: כבר סיגיד - במקצת ספרים מלא יו"ד אחר חסמ"ך:

תָּנוּ לַחֲכָם וְיַחֲכֶם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים
בכתובת: franklashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺